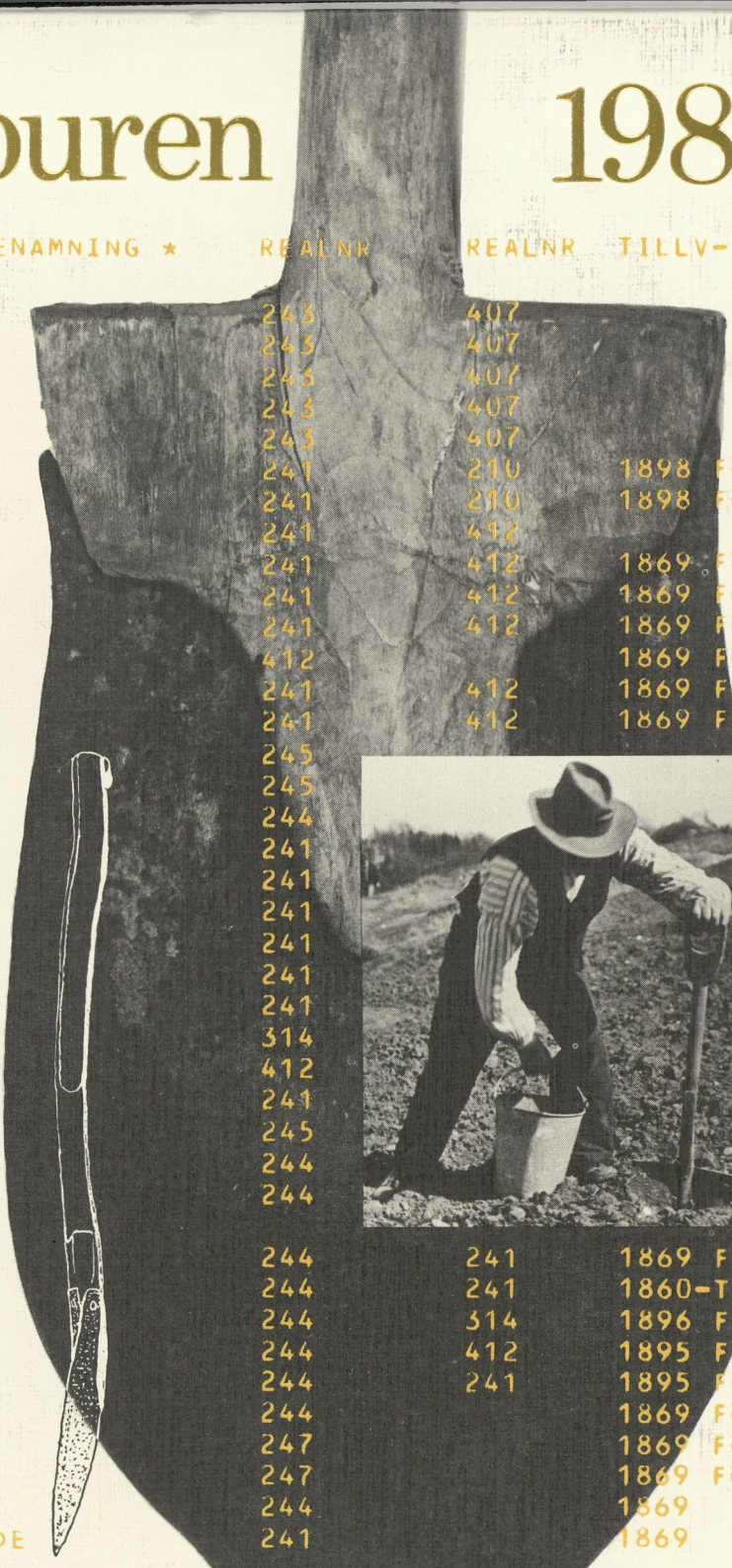

REALNR TILLY-TID

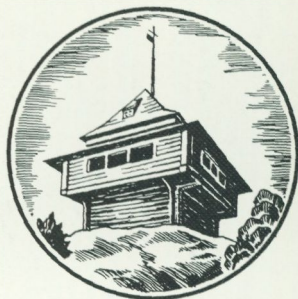

243	407	
243	407	
243	407	
243	407	
243	407	
241	210	1898 FORE
241	210	1898 FORE
241	412	
241	412	1869 FORE
241	412	1869 FORE
241	412	1869 FORE
412		1869 FORE
241	412	1869 FORE
241	412	1869 FORE
245		
245		
244		
241		
241		
241		
241		
241		
314		
412		
241		
245		
244		
244		

244	241	1869 FORE
244	241	1860-T
244	314	1896 FORE
244	412	1895 FORE
244	241	1895 FORE
244		1869 FORE
247		1869 FORE
247		1869 FORE
244		1869
241		1869

Fataburen

1983

Nordiska museets och Skansens årsbok

Redaktör: Arne Biörnstad
Redaktionssekreterare: Berit Nordin

Summaries translated into English by
John Hogg

Omslagsarrangemang: Håkan Lindström
Om inte annat anges tillhör bildmaterialet Nordiska museet
© Nordiska museet och respektive artikelförfattare
Tryckt hos Bohusläningens Boktryckeri AB, Uddevalla 1983
ISSN 0348-97IX

Människans plats i tingsamhället

Mátyás Szabó

Även om livet kan sammanfattas i några avgörande beslut, djupgående konsekvenser och oförglömliga eller strategiska händelser står alltid vardagen som det viktigaste livselement som följer oss genom hela vårt liv. Vardagen är viktig därför att den är allas konkreta kultur. Vardagen är också vår största möjlighet att skapa en egen bild av verkligheten och påverka den efter vår egen förmåga. Men vardagen är sårbar, hotad, ifrågasatt och framför allt utsatt för exploatering.

Det konkreta innehåll som en individ på sikt kan ge sin tillvaro, dvs forma sin vardag, har växlat avsevärt under de senaste generationernas tid och indelat samhället i olika och delvis nya kategorier. Ideologier och ideal har visserligen alltjämt ett visst utrymme i dagens målsättningar men de dominerar knappast längre. Antalet människor som följer den väg som kyrkan vill leda oss på är också få. Ännu mera avlägsna i vårt samhälle är målsättningar som förut var direkt förknippade med strategier för brödfödan. Vår egen generation har påtagligt upplevt hur de grundläggande motivationerna för tillvaron förändrats. Det är frågan om arbetet, dvs hur det skänker innehåll åt ens liv. Från mitten av 1950-talet halverades antalet individer som upplevde sitt arbete (vid sidan om fritid, familjeliv och dylikt) som det viktigaste innehållet i livet. Det verkar som om utmaningarna i arbetslivet inte längre är tillräckligt många och effektiva för att kunna konkurrera med andra intressen – framför allt med familjelivet och fritiden. Samtidigt ökar skaran av människor som inte kan ange något specifikt innehåll i sitt liv. En

klar och lättregistrerbar konsekvens av denna förändring med livets mening har resulterat i att den materiella välfärden tagit över och blivit en – antingen medveten eller omedveten – målsättning för en kontinuerligt växande skara av landets invånare.

Materiell välfärd betyder i första hand en ökande konsumtion av tjänster och varor. Att lyckas med denna målsättning kan ta sig uttryck på många sätt. Ett av de mest uppenbara sätten är tingens ägande och brukande. Det betyder att livsföringens fysisk-materiella yttringar både är kulturbärande och har en social förankring, vilket gör dem viktiga som forskningsobjekt. Härmed är jag framme vid det ämne jag nu vill ge några synpunkter på: tingen och deras relation till människan. Det är inte tingens praktiska användning jag efterlyser utan något annat som ligger bakom själva bruket: vad vi bygger in i tingen och hur tingen formar oss.

En av Nordiska museets frivilliga medarbetare, född 1920 och verksam i det praktiska yrkeslivet, lämnade en del högst intressanta synpunkter på samspelet mellan människan och tingen, då han i januari 1982 besvarade en av våra frågelistor som efterlyste kökets inventarier hos medarbetarna. Jag återger hans beskrivning ordagrant, utan redigering:

Gamla ting förföljer en, talar sitt tysta språk. Två människor har använt tingen under ett 40-årigt äktenskap. Är det inte dessa ting som binder oss samman?? Ja, naturligtvis inte bara dessa. Ett äktenskap varken står eller faller om man har två potatisskalare eller servisen "Gröna Anna". Men i så många andra fall, de är lika

Vid värderingen av hemmets möbler är de praktiska aspekterna långt ifrån de väsentligaste. Det finns många andra värden som tillsammans skapar inredningens mening. Möblerna, trots att de även uttrycker behov av omväxling, står mera för stabilitet och trygghet. Genom det sätt som man skapar sitt hem på förverkligar man även sin personlighet. I detta skapande finns det stort utrymme för att visa en mångfald av attityder. Foto 1982.

viktiga i helheten som halvtönen i musiken eller i färgerna. Vi tänker inte så ofta därpå. Men jag tror att ett rent skåp med välskötta vardagsvaror mycket starkt bidrar till harmonin. Lycka är en fras, ett banalt ord, jag tror att den största lyckan ligger dold i vardagstingen. Jag kan sörja en gammal kopp som jag druckit kaffe i många gånger, det är som att skiljas för alltid med/från en gammal vän. Koppen kan ha stått vid min säng då jag har varit sjuk, den kan ha varit med då gamla kära vänner har varit på besök, mitt första barnbarn drack i den för hon

skulle känna om "morfar hade godare kaffe i sin kopp!"

Morfars anda vilar inne i hans trebenta koparkaffekittel. Den går aldrig ur. Så starka kan relationerna vara till "döda ting". (Ett missvisande ord, döda ting finns endast för fantasilösa människor.) Om de inte rör på sej så finns det ändå en oerhörd massa liv i dem. Minnen är väl också liv?? Varje gång jag tar fram den gamla såskannan förflyttas jag till de första åren som nygift på Malmgårdsvägen. Våra sociala, emotionella förhållande till andra och mellan oss själva. Jobben vi hade då, lördagskvällarna vid "högtalarn" då vi satte fram lite gott på sena timmarna. Långa, härliga söndagsmorgnar med kaffe på sängen och nya koppar. Lyckliga över att få vakna tillsammans i samma säng... när vi bodde var för sej måste man ju alltid ta farväl i porten... Men det finns också gamla prylar som orsakade gräl och halsstarrig, lång tystnad... Därför är det alltid så beklämmande att se folk tanklöst riva i vardagstingen på auktionerna.

Sängen är människans yttersta revir, den främsta av trygghetens materialiserade symboler, barnens och åldringarnas allra käraste egendom. Foto 1982.

TV-aparaten är förmodligen hemmets mest kontroversiella objekt, på samma gång uppskattad som negativt bemött. Den hindrar umgänget, splittrar familjen, passiviserar barnen men ändå upplevs den som en välsignelse för dess förmåga att förmedla information och budskap folk och kontinenter emellan. I motsats till de flesta av hemmets ting har TV ingenting med minnena att skaffa: den är avsedd att möta och utrona allt vad som sker just nu. Foto 1980.

Textens innehåll tar på flera punkter fasta på vad forskaren gång på gång konstaterar själv: det intensiva, dunkla och tysta samspelet mellan människan och hennes miljö. Samspelet är alldeles för litet belyst och är därför föremål för ständiga missuppfattningar och felvärderingar. Citatet ovan gäller uteslutande de inventarier som ryms inom köket, den sfär av en miljö som människan normalt har fullständig kontroll över. Detsamma gäller hemmiljöer i övrigt i motsats till andra typer av miljöer på arbetsplatser, offentliga miljöer osv.

De problem som den ovan citerade, begåvande personen drar fram skulle gott och väl kunna utgöra ett helt program för ett forskningsprojekt. Material till något så-

dant har vi gott om, men ännu har ingen systematisering gjorts, i synnerhet inte någon som utgår ifrån det omtalade komplicerade samspelet.

Det föreligger emellertid en ganska färsk amerikansk undersökning, gjord i olika delar av Chicago under andra hälften av 70-talet. Dess syfte var att på basis av en mikroanalys av hushållsinventarier belysa interaktionen mellan ting och människa. Författarna ville veta vad tingen står för, hur människan upplever tingen och hur dessa återverkar på sin brukare. Den monumentala undersökningen har ett par tusen föremål som underlag. Informationerna om dessa är insamlade i 82 hushåll av 315 bidragsgivare. Det står fast att vår närmil-

jö, bostaden – hushållet är ett universum av oberäknliga materiella produkter som i det undermedvetna är strukturerat på ett ganska bestämt sätt. Det gäller för forskaren att uppdaga strukturens dolda principer. Varje ting har sin bestämda plats, både i förhållande till varandra och till människorna. Individerna kan bestämmas och identifieras med hjälp av de saker de äger och använder. Inventarierna uttrycker människans strävan, intresse, var hon har sin förankring och hur hon är orienterad i tiden. Det framgår också övertygande skiftningar i livsstilen mellan de olika generationerna och mellan könen. Det förefaller som om det inte fanns någon fråga som inte

tingen kan förklara hos en människa.

Den fysiska verkligheten, vari av människan skapade ting intar en central plats, är alltså oerhört komplicerad och består av olika kategorier som inte alltid är jämförbara med varandra. I detta stora komplex är det relativt få ting som en individ helt och hållet har kontroll över. Även inom ett och samma hushåll finns det spänningar mellan hushållets medlemmar vid värderingen av och ansvaret för tingen.

Ett av tingens väsentliga drag är deras objektivitet. I motsats till sociala fenomen har tingen väckt samma respons hos olika kategorier av människor genom tiderna. Jämfört med idéer och emotioner är tingen unikt konkreta och permanenta. Det är också denna omständighet som ger arkeologen rätt att tolka fynd från förgångna tid. Tingen är dubbelbottnade. De är skapade av människan, samtidigt påverkar de sin skapare/brukare. Uppfattningen att bruksvarorna, tingen är människans tjänare och inte hennes herre – som det uttrycks i konsumentupplysningarna – är alltså inte helt korrekt. Tingen kan ta makten över oss och verka i syften som de ursprungligen inte var avsedda för. Vem anade på förhand hur frys- och kylapparater skulle förändra konsumenternas livsmönster ifråga om inhandlandet av livsmedel och matvanornas, måltidernas utveckling eller att bilen skulle skapa en oanad mobilitet hos människorna och förändra bebyggelsestrukturer?

Komplexiteten i av människor skapade varor och produkter motsvarar den komplexitet som finns i människosamhället. Därför kan man med samma rätt tala om tingssamhälle. Ekonomisk, social och andra sorters status uttrycks med produkter från motsvarande nivå i tingens pyramid. Människo- och tinghierarkin täcker varandra. Bilmärken är ett vanligt exempel för att tydliggöra detta. I några öststater är innehav av vissa bilmärken förbehållna statstjänstemän alltefter deras plats i hierarkin. Dessa statusaspekter, i miljön och hos miljökomponenter, har behandlats utförligast i de studier som tagit tingen till utgångspunkt, kanske i viss mån på be-

Bokbeståndet i ett hem uttalar tydligt och direkt ideal, mål och värden hos sin ägare samtidigt som det visar hur långt individen kommit i sin personliga utveckling. I de flesta hem är böckerna länkar mellan de boendes yrkesliv och hemliv. Foto 1980.

Fotobilderna kan ersätta en hel del andra ting med budskap och återkalla händelser och minnen från det förgångna. I många fall är de oersättliga. Mer än andra ting konstituerar fotobilderna hemmet. Fotobilderna är också att betrakta som kontinuitetsfaktorer i ens liv. De flesta fotobilder uttrycker den egna familjens stora roll i tillvaron och har till uppgift att föra familjetraditioner vidare och se till att inte känslan av släkttillhörighet bryts. Foto 1980.

kostnad av tingens andra väsentliga egenskaper.

Jag har antytt ovan att dagens människa har sin största möjlighet att vara kreativ inom privatlivet och i fritidsaktiviteterna. Det kan delvis bero på att de flesta människor i vårt samhälle upplever sig som mycket litet delaktiga i vad som sker och därför ter sig hemmet, bostaden som ett naturligt objekt för en individ att fritt förverkliga sina idéer på. En gång i tiden förverkligade man sig genom aktivt deltagande i det lokala samhällets gemensamma angelägenheter eller i allt man skapade med sina egna händer såsom snickeri, slöjd, bygande osv och formade därigenom ganska

oreflekterat sin egen livsstil. Vad som är kvar av detta självklara skapande är det lilla "gör det själv" samt den kreativitet som kan utövas i köket och i skapandet av hemmets stil. Skapandet av hemmet och dess ständiga förnyande framträder sålunda som ett delmål inom ramen för förverkligandet av "materiell välfärd".

Vid värdesättandet av de ting som förekommer i hemmet har tingens förvärvs-omständigheter stor betydelse. Det är givet att de saker vi själva tillverkar för eget bruk på upplevelseplanet är helt överlägsna de köpta varorna. I de förut omtalade hushållsundersökningarna intar kökets egenhändigt gjorda prylar, grytlorpar,

Växterna utgör inte sällan det mest dominerande inslaget i ett hem när det gäller de personliga värdenas förkroppsligande och som sådana ägnas de lite uppmärksamhet jämfört med andra av hemmets inventarier. Till övervägande del tillhör växterna den kvinnliga sfären inom ett hem, att sköta ett levande organ förutsätter både färdighet och ansvar. Växternas meningsbärande funktioner är ganska skilda i olika miljöer inte minst i storstäderna jämfört med på landsbygden. Foto Annette Rosengren 1981.

kryddhyllor, bestickinsats, vispar, smörknivar, grytunderlag m m, alltid en hedersplats, de omtalas gärna och behandlas med extra tillgivenhet. Själva sättet som tinget förvärvades på följer det genom hela dess liv. Presenter erhållna vid särskilt laddade tillfällen (födelsedagspresent, lysningspresent m m) liksom mottagna gåvor i samband med minnesvärda händelser, tilldelar tingen högre rang inom tingsamhället. På liknande sätt förhåller det sig med troféer och souvenirer. Ting med mindre värde stiger i rang genom att det förvärvats av en för oss kär person.

Tingens "åldersstatus" är ganska lik människans. Något som vi har haft eller använt länge binder vi oss vid i särskilt hög grad. Nyttillverkade eller nyligen förvärvade ting kan inte ge associationer och anknytningar och inte heller kan de omedelbart integreras med hemmets beständiga delar.

Det dagliga umgänget med tingen pågår på samma villkor som umgänget människor emellan. Det kan vara neutralt och utgå från nyttoaspekten, det kan vara positivt, göra en lycklig (inte minst vid tingets förvärv) och tillfredsställd, harmonisk och ge angenäma känslor. Men saker kan också upplevas på ett negativt och frustrerande sätt såväl i hemmet som i offentliga miljöer. På liknande sätt förhåller vi oss till de miljöer vi rör oss i. Normalt upplever man sitt eget hem som positivt medan man till arbetsplatsen och de offentliga miljöerna antingen förhåller sig neutral eller ger dem ett kritiskt erkännande som kan gränsa till en upprorisk hållning. Riktigt sammanvuxna är vi med de ting som vi själva väljer och använder – dessa blir med tiden en del av oss, inte bara metafysiskt utan också rent konkret.

Att tingen ofta byter plats i sitt eget samhälle – i analogi med människor – är inte att förvåna. Många ting byter identitet under sitt livslopp. Mest utsatta är de s k statussymboler vars innebörd i regel är tidsfixerad utan stabilitet. Hit hör i ännu högre grad de ting som skapas i en viss modekonjunktur. Deras existens bygger ju i princip på en markering av skillnaden mellan nuet och gårdagen. Genom bruket av modebetonade saker förmedlas en särskild känsla av det närvarande. Människorna är faktiskt mycket mer medvetna om denna omständighet än man tror. I ett sådant sammanhang som tex kökets inventarier omtalas ofta modeprylarna, vars värde sjunker efter en enkel logik. Sådana prylar kan ha en lång vandring från en uppskattad plats till en mer undanskymd sådan för att till sist hamna i skrubbar. Det är en ständig ström mellan hemmets olika delar, från stadsvåningen till sommarstället.

Det finns ett ömsesidigt samarbete mellan de färdigheter som är inbyggda i tingen och människans egna kunskaper. Det pedagogiska materialet, leksakerna på ett daghem t ex värderas efter vilka fostrande upplevelser de kan ge barnen. Bågsågar uppmuntrar direkt till samarbete eftersom man måste vara två för att använda dem, jäsdeggen ger barnen sinnesupplevelser. Detta samarbete mellan ting och människa har gett impulser till den teknologiska kulturens utveckling. Men i samarbetet är också inbyggt ett konkurrensförhållande.

I ett hems struktur finns det en linje som går utmed tidsaxeln och som orienterar om tyngdpunkten i de boendes intresse i skeendet. I ett invandrarhem dominerar i regel objekt (medtagna vid flyttningen eller förvärvade i samband med hembesök) i anknytning till minnena. Dessa uppträder som väktare vid värdnaden av ens identitet och ger trygghet och säkerhet. Bilden är tagen 1980 i ett assyriskt hem. Foto Torekällberget, Södertälje.

Utvecklingen av t ex frystekniken håller på att tränga undan kunskaperna om födans olika konserveringssätt, vilka har många fördelar och gör oss mindre beroende av högteknologi. Vardagens sinnrika nät av praktisk kunskap går förlorad när den ersätts av den kunskap vi bygger in och fryser in i tingen.

Det har tydligt framgått av mitt resonemang kring samband mellan människa och ting att jag inte avser att beröra tingens praktiska egenskaper, tingens rätta bruk, som ju för alla produkter bör vara självklara och väldefinierade, utan de grundläggande behov vi uttrycker med hjälp av de ting vi använder i vardagskulturen. Det är säkert en förnyelse men framför allt trygghet vi vill uppnå genom att skapa t ex hemmiljön på våra egna villkor. Tingen uttrycker påtagligt denna trygghetssträvan genom t ex arrangemang av minnessaker och fotografier från olika tider och platser, som en gång har spelat stor roll vid uppbyggandet av vår identitet. Särskilt stor betydelse har denna aspekt för invandrare. Samtliga från hemlandet medförda saker har ett stort värde som gränsar till affektionsvärde. Bruksartiklar från hemlandet förvandlas till minnessaker och prydnadsföremål, vilka intar en hedersplats, och som genom dagligt beskådande blir betydelsefulla trygghetsfaktorer. Dessa ting är en integrerad del av en människas kanske sviktande identitet som man gärna vill värna om. Hos den andra och tredje generationen har inte längre dessa ting samma upplevelsedimensioner. Hos dem byter tingen roll och förvandlas till minnessaker.

Den fysiska miljön och tingen är också viktiga beståndsdelar i vårt minne, som förbinder nuet med det förflutna. Minnet innehåller i huvudsak personer, händelser och platser. Platserna i detta sammanhang representerar en subjektiv relation till fysisk-materiell vara, till personer och händelser som refererar till sociala relationer.

Människan har som framgått ett behov av att känna sammanhang, att identifiera sig och förankra sig i sin miljö. Detta innebär kontinuitet och därigenom trygghet,

vilket är avgörande för hennes identitetsutveckling. Mänsklig omgivning består av en social och en fysisk sida. I detta sammanhang får tingen sin mening och betydelse som sociala företrädelseformer. På längre sikt är den fysiska miljön beständigare än den socio-kulturella. De som byter plats och flyttar långt bort från sin ursprungsmiljö saknar tex till att börja med de tidigare sociala relationerna. Men när individen hunnit bygga upp relationer till nya människor fokuseras minnena till fysisk-materiella företeelser, som liksom milstenar utstakar individens minneshorisont. Platser, hus, miljöer av olika slag utgör ett nät av spårelement i det förflutna. Detta är den grundläggande strukturen i allas hemlängtan.

Litteratur

Otryckt

Nordiska museets specialfrågelista 221. Don för matlagning, bak och disk.

Summary

Man's place in a consumer's goods society

One of man's fundamental needs is to understand contexts, to identify himself and to be rooted in his environment, which has a social and a physical side. This article lays stress on the significance of the physical-material environment for man's development and for his perception of reality and identity. In the last generation this aspect of life has acquired increasing importance with the quick changes in our outlook on life. These have had the result that material welfare has taken the upper hand and become a goal for a growing number of people. Material welfare signifies, among other things, an increasing consumption of goods and products which constitute important components in man's physical environment. The author's aim is to illustrate some essential features in man's dealings with things and he inquires into certain mechanisms underlying the practical use of things and how things influence and mould us.

The physical reality, in which things created by man occupy a central place, is very complicated and in this broad complex there are comparatively few things over which an individual has complete control. Since most people's means for

Tryckt

Andersson, R., Människans plats. Tvärsnitt 1981:3.

Csikszentmihalyi, M. & Rochberg-Halton, E., The meaning of things. Domestic symbols and the self. Cambridge 1981.

Daun, Å., Egennyttan och det sociala medlemskapet. 1982.

Ehn, B., Ska vi leka tiger? Daghemsliv ur kulturell synvinkel. 1983.

Lundahl, G., Acceptera vardagen. Form 1/83.

Grenander-Nyberg, G., Ting som trygghet. Rig 1981.

Storå, N. m fl, Material Folk Culture. Trends in Nordic Ethnological Material Research. Studia Fennica 27. Helsinki 1983.

Szabó, M., The Use and Consumption of Things. Ethnologia Scandinavica 1979.

Zetterberg, H. L., Arbete, livsstil och motivation. 1977.

Åkerman, B., Låt kunskaperna påverka produktionen. Form 1/83.

creativity in their working life are comparatively limited, the home, among other things, stands out as a natural object upon which an individual can freely give expression to his ideas. The creation and constant renewal of the home can thus be not merely a part of a person's self-realization but also an element in the realization of his "material welfare".

The author's postulate is that an intense, obscure and silent interplay exists between man and his environment and it is a matter of getting at the environmental components', the things', hidden properties. Compared with ideas and emotions, things are uniquely concrete and permanent and are two-edged in that they are admittedly created by man but at the same time influence their creator/user. Another of the author's assumptions is that the world of things constitutes a well structured society not unlike that of man and, fundamentally, these two societies cover one another. Mutual cooperation exists between the skills built into things and man's own knowledge. One of the chief purposes of things is to impart satisfaction, harmony and security to their user.